

Słowa na sztandary

Bibliografia:

- Źródło: *Poradnia językowa PWN*, dostępny w internecie:
<https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/Gwiazdka-i-Sylwester;7555.html> [dostęp 17.09.2021].

Słowa na sztandary

Pracy i chleba

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

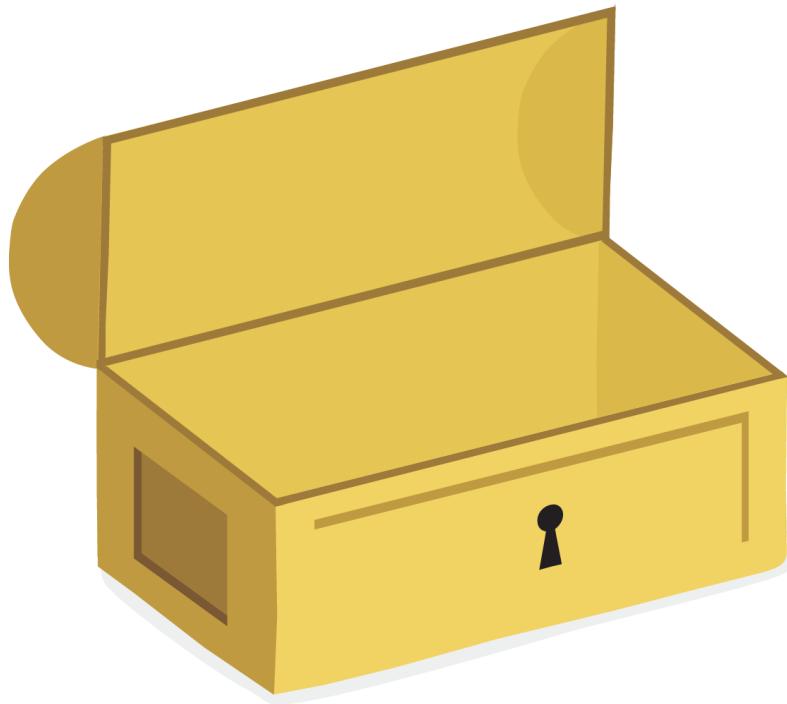
Każdy człowiek ma swój **świat wartości**, opinii i prawd, zgodnie z którymi stara się żyć. Dla jednych najważniejsze są wartości związane z życiem (np. szczęście, zdrowie), dla innych – **wartości moralne** (np. godność, honor). Jeszcze inni cenią **wartości poznawcze** (np. prawda, poznanie, wiedza). Są też tacy, którzy wybierają **wartości estetyczne** (np. piękno, uroda). Dzięki językowi możemy mówić o naszych wartościach, porównywać je ze sobą, a nawet się o nie spierać.

Trzeba pamiętać o tym, aby strzec i nie nadużywać słów określających wartości, gdyż mogą one spowszednieć, zdewaluować się (tzn. stracić swoje znaczenie). Bywają jednak sytuacje, w których człowiek powinien używać takich terminów, bo tylko one pozwalają wyrazić jego pragnienia i uczucia. Mówi się, że są to słowa, które ludzie chcieliby 'zapisać na swoich [sztandarach](#)'.

Już wiesz

W dostępnych źródłach (np. telewizji, prasie, internecie) poszukaj zdjęć lub relacji z różnych manifestacji, protestów czy marszów. Przyjrzyj się im, przeczytaj uważnie, a następnie wybierz 10-20 haseł, które zostały uwiecznione na transparentach niesionych przez ludzi. Zapisz je.

Słownictwo wartościujące

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Wyrazy, które wyrażają oceny pozytywne lub negatywne, nazywane są **słownictwem wartościującym**. Najczęściej do oceniania służą przymiotniki lub przysłowki, np.:

- *dobry* - *zły*,
- *pracowity* - *leniwy*,

- *uczciwy – zakłamany,*
- *ładnie – brzydko,*
- *uprzejmie – niegrzecznie.*

Rozpoznanie pozytywnych/negatywnych znaczeń przywołanych wyrazów zapewne nikomu nie sprawiłoby kłopotu, ponieważ słownictwo wartościujące pojawia się w każdej sferze ludzkiego życia, tak często poddawanego przecież ocenie.

Słowa mogą wyrażać wartościowanie **bezpośrednio** (np. pozytywną ocenę w swoim znaczeniu zawierają przymiotniki *dobry, spokojny, godny*, natomiast negatywną – *zły, kłótlivy, paskudny*). Często jednak wartościowanie jest wyrażone **pośrednio** (np. za pomocą obrazów i metafor). Określenia potoczne:

- *być na topie, być gwiazdą* – wywołują pozytywne skojarzenia,
- *mieć doła, być splukanym* – są nacechowane negatywnie.

Słowa sztandarowe

Wyrazy, którym przypisuje się wyjątkową wartość to tzw. **słowa sztandarowe**. Niektóre z nich są bezdyskusyjne i wspólne dla wielu społeczeństw niezależnie o narodowości czy religii (np. *honor, życie, matka, wolność*). Terminy te tworzą kulturę i system wartości wyznawany przez ludzi.

Istnieją też słowa, które nabierają szczególnej wartości w pewnych okolicznościach. Wystarczy przywołać tu rzeczownik *praca*, który powszechnie oznacza 'działanie człowieka, zajęcie, czynność'. Trudno więc w tym wyrazie doszukiwać się bezpośredniej oceny tak, jak w zestawieniach: *mędrzec – głupiec, ładny – brzydki czy życie – śmierć*.

Sposób oceny określonego pojęcia zależy od sytuacji komunikacyjnej i relacji między ludźmi. Szczególnie jest to widoczne podczas burzliwych dyskusji społecznych i politycznych, w których jedno słowo może wywoływać różne – również sprzeczne – emocje. Dlatego też, dla niektórych (np. osób bezrobotnych) przywołane wcześniej słowo *praca* staje się wielką wartością, a zarazem celem, do którego dążą.

Jak rozpoznać słowa wartościujące – **słowa na sztandary**? Zwykle takim terminom towarzyszą emocje. Jeśli ktoś używa zdań z wyrazami oceniającymi, to daje otoczeniu

do zrozumienia, że mówi o swoich osobistych wartościach. Na przykład:

Dla mnie najważniejsza jest prawda.

W moim życiu niezwykle istotny jest spokój.

Szczęście osobiste – to dla mnie najwyższa wartość.

Sztandar

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Sposoby wartościowania słowa *praca*

W poniższej tabeli zamieszczono słownictwo wartościujące związane z wyrazem *praca*. Z zestawienia wynika, że pozytywna bądź negatywna ocena wynika z różnych, często przeciwstawnych znaczeń przypisywanych temu terminowi. Widoczne są one w związkach wyrazowych, metaforach i przysłowiaach.

Oceny związane ze słowem *praca*

Oceny pozytywne związane ze słowem <i>praca</i>	Oceny negatywne związane ze słowem <i>praca</i>
--	--

• Bez pracy nie ma kołaczy. • Osiągnąć coś ciężką pracą. • Żadna praca nie hańbi. • Kto się nie leni, robi złoto z kamieni. • Kto dobrze orze, ma chleb w komorze. • Kawał dobrej roboty.	• Orka na ugorze. • Praca nie zając, nie ucieknie. • Zasuwać jak wół/koń. • Czarna robota. • Praca galernicza. • Wół roboczy.

Co ciekawe, obok wartości zawsze pojawiają się antywartości. Najczęściej są to zjawiska, z którymi ludzie się nie zgadzają, które pozostają w sprzeczności z wyznawanym przez nich światopoglądem. Pojęcia o charakterze antywartości także można zapisać na sztandarach (np. *Precz z...*).

Słowa – symbole kulturowe

W życiu społecznym pojawiają się słowa, za którymi kryją się idee lub wartości podzielane przez większą grupę ludzi. Wyrazy te nabierają znaczenia w ważnych momentach historycznych, określając kulturę danego społeczeństwa. Mogą wyzwalać dodatkowo różne uczucia (np. ważnymi znakami kultury francuskiej są pojęcia: *wolność – równość – braterstwo*, czyli hasła wywodzące się z rewolucji francuskiej).

20 franków z napisem *Wolność, równość, braterstwo*

Źródło: a. nn., domena publiczna.

W polskiej przestrzeni publicznej często występują wyrazy odnoszące się do wydarzeń związanych z walką o wolność i niepodległość, z czasem rozbiorów, okresem II wojny światowej czy czasami PRL-u (np. hasła: *Bóg – honor – ojczyzna*; *Solidarność*). Wszystkie te wyrazy należą do słownictwa wartościującego i występują obok pojęć związanych z życiem społecznym, takich jak *demokracja*, *wolność*, *państwo*, *patriotyzm*, *bezpieczeństwo społeczne*.

Wielkie słowa – wielkie litery

Wyrazy ważne dla jakichś osób czy grup społecznych można również rozpoznać po specyficznej ortografii. W znaczeniu ogólnym zapisuje się je małymi literami. Niekiedy jednak ze względów uczuciowych (emocjonalnych) – w wybranych tekstach lub sytuacjach komunikacyjnych – wprowadza się wielkie litery. Trzeba jednak pamiętać, by nie nadużywać tej emocjonalnej ortografii i właściwie stosować zasady uprawniające do użycia wielkich liter jako znaku pozytywnych emocji.

Poniżej znajdziesz wskazówki określające okoliczności wprowadzania wielkich liter ze względów uczuciowych (emocjonalnych):

- w nazwach szczególnie ważnych wydarzeń historycznych, np. Powstanie Listopadowe, Powstanie Warszawskie (trzeba jednak pamiętać, że na ogół nazwy tego typu są zapisywane małymi literami, np. unia lubelska, insurekcja kościuszkowska),
- w wyrazach i wyrażeniach budzących szacunek, np.: Ojczyzna, Orzeł Biały, Naród,
- w oficjalnych nazwach organów i instytucji państwowych, np. Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów; jeśli nie podaje się pełnej nazwy instytucji, można stosować nazwy pospolite, które zapisuje się małą literą (np. obradował sejm i senat, prezydent przyjął delegację),
- w nazwach świąt, np. Święto Konstytucji 3 Maja; trzeba jednak pamiętać o tym, że słownikowa wersja tej nazwy brzmi: święto Konstytucji 3 maja, a oficjalne określenie tego dnia to: Święto Narodowe Trzeciego Maja.

W niektórych tekstach okolicznościowych, przygotowanych na specjalną okazję, można stosować wielkie litery w zapisie ważnych pojęć. Warto jednak pamiętać o tym, że nie wprowadza się tej reguły w tekstach codziennych.

Zadaniowo

Ćwiczenie 1

Przeczytaj przygotowane wcześniej hasła z transparentów (zob. sekcja **Już wiesz**).
Podziel napisy na dwie grupy: te, które odzwierciedlają wartości oraz te, które prezentują antywartości.

Ćwiczenie 2

Rozważ, jakich sfer życia dotyczą wypisane przez siebie hasła. Zapisz swoje wnioski.

Ćwiczenie 3

Wśród zgromadzonych z transparentów haseł wyróżnij (np. podkreśleniem lub kolorem) wartości i antywartości, z którymi się zgadzasz. Uzasadnij przyczyny swojego wyboru. Twoja praca może przyjąć następujący schemat:

- a) Dla mnie X to wartość pozytywna, ponieważ...
- b) Dla mnie Y to wartość negatywna, ponieważ...

Polecenie 1

Zastanów się i napisz – odwołując się do wniosków sformułowanych podczas wykonywania i prezentowania powyższych ćwiczeń – czy koleżanki i koledzy z twojej klasy w podobny sposób postrzegają (oceniają) wybrane wartości i antywartości.

Ćwiczenie 4

Przyporządkuj podane sformułowania do odpowiednich kategorii:

wartościowanie pozytywne

wartościowanie negatywne

kulturalny

mądry

nudny

interesujący

mieć swoje 5 minut

być w siódmym niebie

nieuprzejmy

przemądrzały

mieć długi język

być czarną owcą

dać plamę

mieć głowę na karku

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

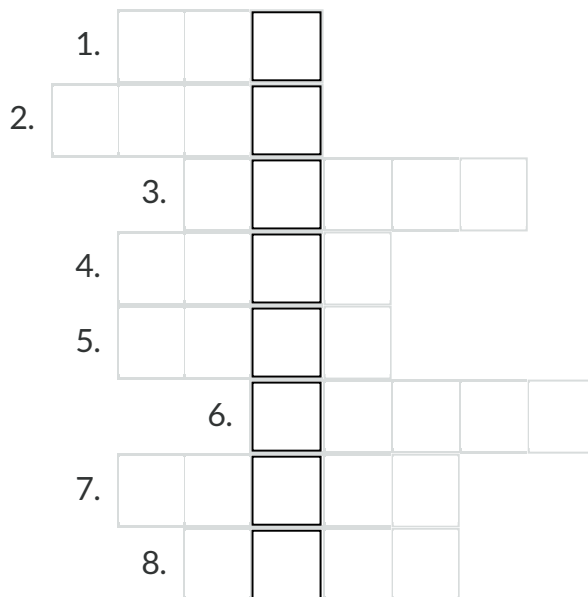
Ćwiczenie 5

Wyjaśnij znaczenie poniższych związków frazeologicznych, które zawierają określenia wartościujące słowo *pies*.

- pogoda pod psem;
- wieszać na kimś psy;
- czepiać się jak rzep psiego ogona;
- łgać jak pies;

Ćwiczenie 6

Rozwiąż krzyżówkę. Uzupełnij definicje podanych związków wyrazowych.

1. Dumny jak ... - ktoś zarozumiąły, zadufany w sobie.
2. Pisać jak ... pazurem - pisać brzydko, nieczytelnie.
3. Święta ... - ironicznie o kimś, kto uważa, że ma specjalne przywileje w grupie.
4. Drzeć z kimś ... - kłócić się, być z kimś w konflikcie.
5. Zachowywać się jak ... w składzie porcelany - o kimś nieostrożnym, o niezgrabnych ruchach.
6. Coś pasuje jak ... siodło - o czymś zupełnie nie pasującym reszty np. stroju.
7. Mieć ... w nosie - być w złym humorze bez wyraźnego powodu.
8. ... w owczej skórze - ktoś obłudny, udający kogoś, kim nie jest.

Ćwiczenie 7

Określ, czy uzupełnione hasła z krzyżówki są sformułowaniami wartościującymi bezpośrednio czy pośrednio, pozytywnie czy negatywnie?

Ćwiczenie 8

Zaznacz prawidłowo zapisane zdania.

- W 1863 roku wybuchło powstanie styczniowe.
- Czytam artykuł na temat Walki o odzyskanie Niepodległości.
- Czytał o przebiegu Bitwy pod Grunwaldem.
- Szkoła Podstawowa im. Hugona Kołłątaja.
- Obrady otworzył Marszałek sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Ćwiczenie 9

Przeczytaj pytanie skierowane do *Poradni Językowej PWN*. Zastanów się, jak powinna brzmieć prawidłowa odpowiedź.

” Poradnia językowa PWN

Jaka jest poprawna pisownia słów: *sylwester* (jako zabawa sylwestrowa, ostatni wieczór w roku) i *gwiazdka* (w znaczeniu: dostać coś na gwiazdkę)? [...] Z góry dziękuję za odpowiedź.

Źródło: *Poradnia językowa PWN*, dostępny w internecie: <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/Gwiazdka-i-Sylwester;7555.html> [dostęp 17.09.2021].

Ćwiczenie 10

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 2

Stwórz swoje własne 'słowa na sztandary'. W tym celu ułóż hasła prezentujące ważne dla ciebie wartości - postaraj się wyrazić je w atrakcyjnej formie (np. wprowadzając rymy, grę słów). Następnie zaprojektuj stronę graficzną, m.in. wielkość i wygląd czcionki, rysunki, tło. Możesz wykorzystać poniższy szkicownik lub wykonać zadanie w formie plakatu.

